The Crisis of International Values and Regional Security: Turkish Russian Conflict in Turbulence of Arab Spring

Prof. Ramazan Gözen, Marmara University

Abstract

The collapse of the Arab Spring has exacerbated security and stability of not only the Middle East but also surrounding regions, especially the Black Sea, and even the world at large. At the top of those which were most affected from this security crisis is the relationship between Turkey and Russia as the most powerful actors of two regions. The Arab Spring crisis has turned out, at the end of the day, to be a Turkish-Russian security conflict. This paper is not a classical analysis of this security crisis, but focuses on one and the most important, in my opinion, of the factors which led to it, that is the crisis over international values. My basic argument is that the main cause of the Arab Spring crisis and Turkish-Russian security problems is the cleavages and disagreements among international actors of the Arab Spring process on international values, norms, institutions and decisions. Cleavage about domestic and outside dynamics of democratization, dispute about the UN Responsibility to Protect (R2P), disagreement about legal-illegal fighters in the civil wars are, all, the factors which triggered and provoked the security crisis. It is possible to argue that Turkey and Russia are two leading actors, as both agents and victims, affected from this in/security and thrust crisis. Turkish-Russian relations have witnessed the worst crisis of its history due to security crises spreading from the Middle East (Syria) to the Black Sea (Ukraine). The case of shooting down the Russian war plane which had not occurred even in the Cold War times pushed the two countries down into an alarming security, economy, political, geopolitical confrontation. The main cause of this was similarly the cleavage and disagreement among the two countries about the value of international values and trustworthiness. Three of them were important respectively: Firstly, the policy of overthrowing Bashar Assad government confronted Turkey and Russia about the value of sovereignty and democracy. Secondly, Turkey's policy of Arab Spring and Syria in line with NATO has paved the way to and culminated in shooting down Russia SU—24. Thirdly, the fact that a considerable number of foreign jihadists in Syrian civil war came from Russia and the allegation that some of them passed through Turkish soil to Syria exacerbated the security crisis and mistrust between the two countries. The issue of values on Turkey-Russia relations started to reverse positively especially in the wake of 15 July coup attempt: Turkey's very disappointment with NATO and the USA especially regarding Syria policy aside, Russian support to Turkish democratic government against the coup attempt, their tacit agreement on the sovereignty of Assad government, and their strategic and military cooperation against US-EU support to PYD/PKK in north of Syria.

Keywords: International values, regional security, Arab Spring, Turkish foreign policy, Russia

Özet

Arap Baharı'nın çökmesi, sadece Ortadoğu'nun değil aynı zamanda yakın bölgelerin ama özellikle Karadeniz'in ve hatta dünyanın güvenliğini ve istikrarını daha da kötüleştirmiştir. Bu güvenlik krizinden en çok etkilenenlerin başında, bu iki bölgenin en güçlü aktörleri olan Türkiye ve Rusya ilişkileri olmuştur. Arap Baharı krizi, en nihayetinde Türkiye-Rusya güvenlik çatışmasına dönüşmüştür. Bu tebliğ, klasik güvenlik sorunu analizine değil, bu soruna yol açan faktörlerden biri ve bana göre en etkilisi olan uluslararası değerler krizi üzerine yoğunlaşacaktır. Temel iddiam, Arap Baharı krizinin ve Türkiye-Rusya güvenlik sorunlarının temel nedeni, bu aktörlerin uluslararası değerler, normlar, kurumlar ve kararları konusunda farklılaşma ve anlaşmazlıklarıdır. Demokrasinin iç-dış dinamikleri bağlamındaki farklılaşmaları, BM Koruma Sorumluluğu (R2P) konusundaki uzlaşmazlıkları ve iç savaşlarda legal-illegal savaşçılar konusundaki anlaşmazlıkları, güvenlik krizini kışkırtan faktörlerdir. Bu güven/lik krizinden, etken ve edilgen olarak en çok etkilenen ülkelerin Türkiye ve Rusya olduğunu iddia etmek

mümkündür. Türkiye-Rusya ilişkileri, Ortadoğu'dan (Suriye'de) Karadeniz'e (Ukrayna'da) yaygınlaşan güvenlik krizleri nedeniyle tarihinin en büyük çatışmasına şahit olmuştur. Soğuk Savaş döneminde bile görülmeyen uçak düşürme olayı, iki ülkeyi derin bir güvenlik, ekonomik, siyasi, jeopolitik çatışmaya sürüklemiştir. Bunun temel nedeni de iki ülkenin uluslararası değerler ve güvenirlik konusundaki farklılaşmaları ve anlaşmazlıklarıdır. Bunlardan üçü önemlidir: Birincisi, Esad yönetiminin düşürülmesi politikası, Rusya ve Türkiye'yi egemenlik ve demokrasi değerleri bağlamında karşı karşıya getirmiştir. Ikincisi, Türkiye'nin NATO eksenli Arap Baharı ve Suriye politikası, en nihayetinde uçak düşürmeye kadar giden bir süreç doğurmuştur. Üçüncüsü, Suriye iç savaşında savaşan yabancı cihatçıların büyük bir kısmının Rusya'dan gelmesi ve bunların bazılarının Türkiye üzerinden Suriye'ye geçtiği iddiaları, iki ülke arasındaki güvenlik krizini derinleştirmiştir. Türkiye-Rusya ilişkilerinde değerler konusu, özellikle 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında bu kez olumlu yönde gelişmeye başladı: Türkiye'nin özellikle Suriye politikası konusunda NATO ve ABD ile yaşadığı büyük hayal kırıklığı bir yana, Rusya'nın askeri darbe girişimine karşı demokratik iktidarı desteklemesi, iki ülkenin Suriye'nin toprak bütünlüğü ve Esad'ın egemenliği konusunda örtülü anlaşması ve ABD ve Avrupa'nın PYD/PKK politikasına karşı askeri ve stratejik işbirliği yapmaları.

Anahtar kelimler: Uluslararası değerler, bölgesel güvenlik, Arap Baharı, Türk dış politikası, Rusya

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

GİRİŞ

Son dönem uluslararası güvenlik sorunlarının en önemli kaynağının Arap Baharı ve sonrasında meydana gelen bölgesel ve küresel krizler ve çatışmalar olduğu konusunda tartışmaya gerek yok. Arap Baharı'nın başarısızlıkla sonuçlanması, bölge ülkelerinde kriz ve savaşlara yol açmakla kalmamış, bölgesel ve küresel düzeyde güven/lik sorununa ya da güven/sizliğe (in/security) dönüşmüştür. 18 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta başlayan demokratik talep ve isyan sürecinin girdabı, 12-13 Aralık 2016 tarihine gelindiğinde, aşamalı bir şekilde Türkiye'den Suudi Arabistan'a, İran'dan İsrail'e tüm bölgeyi ve ABD'den Rusya'ya, BM'den NATO'ya tüm küresel aktörleri ve sistemi içine çekti. Bu çatışma ve kriz, Arap Baharı'nın başarısız sonuçları olarak ortaya çıkmış olmakla birlikte, bölgesel ve uluslararası güvenliği, insani yaşam kalitesini, evrensel istikrarı olumsuz etkiledi. Kriz bölgenin sınırları dışına sıçradı; uluslararası büyük güçler arası mücadeleye dönüştü; böylece Ortadoğu'dan Avrupa'ya, Karadeniz'e kadar uluslararası güvenliği sarstı. Dolayısıyla, Arap Baharı krizi ile Ukrayna merkezli Karadeniz'in güvenliği arasındaki güçlü korelasyon ihmal edilmemelidir. Bu korelasyonun bir nedeni Ortadoğu ve Karadeniz'in jeopolitik olarak aynı güvenlik sisteminin unsurları olması iken, daha önemli nedeni bu iki bölgeyi birbirine bağlayan Türkiye ve Rusya'nın, aynı zamanda ABD ve Avrupa'nın her iki bölge güvenliğinde kritik rol oynamalarıdır. Uluslararası sistemin entegre yapısı nedeniyle Ortadoğu ve Karadeniz alt sistemlerinin uluslararası toplumun aktörleri, kurumları, değerleri, kararları ve eylemleriyle karşılıklı bağımlı olmalarıdır.

Bu tebliğde genelde Arap Baharı ve sonrasında ortaya çıkan ülke, bölge ve dünya güven/lik ya da güven/sizlik krizinin, bu krizin merkezinde yer alan Rusya ve Türkiye arasındaki ilişkileri nasıl etkilediğini açıklamaya çalışacağım. Ve bu açıklamayı, klasik güvenlik analizi veya değerlendirmesi şeklinde değil, bu krizin uluslararası toplumun değerleri ve kurumları ile neden-sonuç ilişkisi içinde olduğunu iddia ederek yapmaya çalışacağım. Uluslararası değerler ile uluslararası güvenlik krizlerinin birbiriyle etkileşim içinde geliştiğini ve besleyici olduğunu vurgulayacağım.

Özetle iddiam şudur: Arap Baharı ve sonrasındaki güvenlik krizinin temel nedeni, uluslararası aktörlerin uluslararası değerler konusundaki farklılıkları ve anlaşmazlıkları olup, bu anlaşmazlıklar Türkiye-Rusya krizi üzerinden Ortadoğu'da (özellikle Suriye'de) ve Karadeniz'de (özellikle Ukrayna'da) kaos ve çatışmasının tırmanmasında baş rol oynamıştır. Bu çerçevede, tebliğim üç bölümden oluşacaktır. Kısa bir teorik bölümden sonra Arap Baharı ve sonrasında ortaya çıkan güvenlik krizleri ile uluslararası toplumun değerleri arasındaki nedenselliği, en nihayetinde bu süreçte merkezi bir konumda rol oynayan Türkiye ile Rusya arasındaki değerler-güven/lik ilişkisinin boyutlarını ortaya koymaya çalışacağım.

TEORİK ÇERÇEVE

Uluslararası ilişkilerde güvenlik sorunları, realistlerin iddia ettiği gibi güç ve çıkar çatışmaları kadar idealistlerin savunduğu değerler, normlar ve ilkeler konusundaki anlaşmazlık ve çatışmalardan kaynaklanır. Her ne kadar uluslararası ilişkilerde değerler, etik ve ilkelerin önemi idealizm, siyasal teori, İngiliz okulu, inşacılık ve hatta post-pozitivistler gibi yaklaşımlar tarafından savunulmuş olsa da; bu değerler konusundaki uluslararası anlaşmazlık ve çatışmaların uluslararası güvenliğe yaptığı olumsuz etkiler genellikle ihmal edilir. Uluslararası güvenlik sorunlarının sadece güç ve çıkar gibi maddi-reel konulardaki anlaşmazlıklardan değil, aynı zamanda uluslararası normlar, ilkeler ve değerler konusundaki farklılaşmalar da çatışmalardan doğduğu not edilmelidir. Normlar, ilkeler, değerler ve güven; uluslararası aktörler tarafından desteklendiği durumlarda uluslararası işbirliği, barış, istikrar ve refah sağlama potansiyeli ve uygulama örnekleri olduğu gibi, farklılaşmalara yol açtığı durumlarda çatışma, savaş, kaos ve yoksulluğa neden olmaktadır. Zira uluslararası ilişkiler, sadece diplomasinin, askeriyenin, ekonominin ve diğer maddi unsurlar etrafında gelişen reel politik

ilişkiler değil, aynı zamanda aktörler arası güven/itimat ilişkileridir. Aslında aktörler tüm maddi ilişkilerini birbirine duydukları ya da duymadıkları "güven" çerçevesinde gerçekleştirir ya da gerçekleştirmez. Güven unsurunun ya da duygusunun güçlü olduğu durumlarda "güvenlik", olmadığı durumlarda "güvensizlik ya da güvenlik krizleri" ortaya çıkar ve bu durumlar, devletler arası tüm maddi ve manevi ilişkileri etkiler. Evet, aynen insan ilişkilerinde olduğu gibi, devletlerin karar alıcıları da diğer devletlerin karar alıcıları ile kurdukları ya da kuramadıkları güven/lik duygusu ölçüsünde kendilerinin, devletlerinin ve uluslararası sistemin güvenliğini oluşturur veya tahrip ederler. Zira devletler ve karar alıcıları, farkında olsun ya da olmasınlar, uluslararası toplumun üyesi oldukları andan itibaren belli kurum ve kurallara bağlı olarak ilişkiler ve faaliyetler içinde bulunurular. Örneğin, bunların en başında, yaklaşık beş yüz yıldır geçerli olan egemenlik, diplomasi, ahde vefa gibi ilkeleri/değerleri zikretmek mümkündür.

Uluslararası güç ve çıkar dinamikleri ile uluslararası değer dinamikleri birbirinden bağımsız değildir; bilakis karşılıklı etkileşim içindedir. Genel olarak tüm idealist teoriler (değişik versiyonları, uzantıları), uluslararası değerlerin ve kurumların etkin bir şekilde işletilmesi halinde sadece uluslararası güç ve çıkar çatışmalarının önlenebileceğini değil, daha önemlisi uluslararası güvenlik, barış, refah ve diğer insani şartların olumlu yönde gelişip güçleneceğini iddia eder. Çok kaba bir ifadeyle, devletlerin birbiriyle uzlaşabildikleri ve karşılıklı güven ve dayanışma içinde oldukları ölçüde dünyada güvenliğin ve barışın artacağını iddia edebiliriz. İdealizmin bu amaçla ortaya koyduğu ilkeler (şeffaflık, ahde vefa, kandırmamak, etik olmak, yardımlaşmak, paylaşmak), uluslararası güven duygusunu ve güvenliği artıran yapıcı unsurlardır. Gerek sıradan insan ve toplumsal ilişkilerde gerekse devletler arası ilişkilerde kavgalar ve çatışmalar, bu ilkelere ne kadar uyulup uyulmadığına bağlıdır. İki insan arasındaki arkadaşlığın, dostluğun ya da eşler arasındaki ilişkilerin temelinde tarafların birbirine duydukları güven ve itimat vardır; bunun istismar veya suiistimal edilmesi halinde ise güvensizliğin arttığını ve çatışmaya kadar gidecek bir güven/lik ya da güven/sizlik krizinin doğduğunu görürüz.

Vurgulamak istediğim şudur ki, aktörler arasında uluslararası değerler konusundaki uzlaşma ve güven duygusu uluslararası güvenliği güçlendirirken; farklılaşma ya da anlaşmazlıklar, önünde sonunda uluslararası güvenliği bozmaktadır. Tersinden belirtmek gerekirse, uluslararası güvenliğin olumlu veya olumsuz yönde gelişmesinde realistlerin güç ve çıkar çatışmasından daha çok, uluslararası aktörlerin cari/etkin uluslararası değerler ve normlar konusundaki anlaşmazlıkları veya çatışmaları rol oynamaktadır. Yani uluslararası güvenlik, uluslararası toplumun kurum ve kurallarının uygulanması ve/veya ihlal edilmesinin bir türevidir. Bu iddiamın oluşumunda genel uluslararası ilişkiler süreci ve felsefesi konusundaki düşüncelerim kadar, son dönem Arap Baharı ve Türkiye-Rusya ilişkilerinin gelişimi etkili olmuştur. Uluslararası ilişkilerde idealizmin önermeleri konusundaki mevcut düşüncelerimin ve tercihlerimin son dönemdeki uluslararası gelişmeler tarafından nasıl teyit edildiğini gördüm ve bunun anlaşılmasının ve açıklanmasının gerekliğini hissettim. Bu bağlamdaki örneğim, öncelikle uluslararası toplumun üyelerinin Arap Baharı ve sonrasındaki gelişmelere dönük değerler ve normlar algısı ve uygulaması, ardından bu durumun en somut olarak ortaya çıktığı Rusya-Türkiye ilişkilerinin gelişimi ve yansımalarıdır.

ARAP BAHARI, DEĞERLER VE GÜVEN/LİK KRİZİ

Son dönemde Ortadoğu, Akdeniz, Karadeniz ve çevresinde yaşanan ülkesel ve bölgesel krizlerin temel nedeni, uluslararası aktörlerin uluslararası toplumun temel değerleri konusundaki anlaşmazlıklarının ve çatışmalarının Arap Baharı sürecini akamete uğratmış olmasıdır. Arap Baharı, uluslararası toplumun demokratikleşme ve insani müdahale (Koruma Sorumluluğu, Responsibility to Protect- R2P) gibi değerler konusundaki farklılığının ne kadar

derin olduğunu ve bu farklılığın ülke, bölge ve dünya güvenliğini nasıl bozduğunu gösteren tipik/kritik bir örnektir. Şöyle ki:

Arap Baharı, özü itibarıyla, ilgili ülkelerdeki iç toplumsal talepler ve ayaklanmalar üzerine ortaya çıkan bir demokrasi süreciydi. Tunus, Mısır, Libya, Suriye ve diğer ülkelerdeki ayaklanmalar; totaliter veya otoriter devlet sistemlerinin yerine evrensel bir değer haline gelmiş olan demokratik rejimlerin kurulması ve böylece bölgenin hem kendi içinde hem de dünyada daha ileri bir aşamaya geçmesi çabası olarak tanımlanabilir. Ancak bu çabanın gelişimi ve başarısı, sadece iç dinamiklerle değil uluslararası toplumun aynı yöndeki katkısı ve desteğine ihtiyaç duymaktaydı. Bu sürecin başarılı olabilmesi için öncelikle iç dinamiklerin demokratik yöntemle ve süreçte devam etmesi ama aynı zamanda uluslararası toplumun bu süreci demokratik/barışçı şekilde desteklemeye devam etmesi beklenir ve gerekirdi. Ortadoğu bölgesinin yaklaşık yüz yıldır uluslararası toplumun başat aktörleri tarafından şekillenmiş ve gelişmiş olması nedeniyle Tunus, Mısır ve hatta diğerlerinde meydana gelen demokratik gelişmelerin başarılı olması için uluslararası kurum (özellikle BM'nin), karar ve politikalarla desteklenmesi kaçınılmazdı. Avrupa, ABD ve Sovyetler Birliği'nin/Rusya'nın, Ortadoğu'nun ve Karadeniz'in oluşumu ve işleyişindeki tarihsel rolü ve etkisi nedeniyle, bu bölgelerdeki herhangi bir gelişmenin uluslararası toplumdan bağımsız ve etkisinden uzak gelişmesi imkansız denilebilecek kadar zordur. Ve bu etkileşimin, ne Soğuk Savaş döneminde ne de sonrasında bitmediği bilinmektedir.

Son dönem Ortadoğu ve Karadeniz güvenlik sorunlarının oluşumunda bir yanda Avrupa'nın ve ABD'nin, diğer yanda Rusya'nın ve kısmen de Çin'in, tarihi/potansiyel ve güncel nedenlerle aktif etkisi rol oynamıştır. Mısır'dan Suriye'ye Ukrayna'dan Gürcistan'a tüm ülkelerde ve bölgede ortaya çıkan güvenlik sorunlarının ortaya çıkmasında rol oynayan temel faktör, uluslararası toplumun başat aktörlerinin demokrasi ve uluslararası kurumlar bağlamındaki değerler konusundaki anlaşmazlıklarıdır. Bu noktada üç önemli anlaşmazlık ve farklılaşma üzerinde durmak gerekiyor:

Birincisi, **demokratik süreçlere dış müdahalelerin olup olmaması konusuyla ilgilidir**. Batılı ülkeler, gerek Arap Baharı ülkelerinde gerekse Ukrayna gibi ülkelerde "demokratik gelişmelerin sadece iç dinamiklerle değil dış müdahaleler ile şekillendirilmesi gerektiğini" savunurken, özellikle Rusya ve Çin kısmen kendi iç sorunları nedeniyle kısmen de bölgesel etki alanları mücadelesindeki konumları nedeniyle "egemenlik ilkesinin ihlal edilmeden her halkın kendi geleceğini kendisini belirlemesi gerektiğini" savunmuştur. Batılı ülkeler, Arap Baharı ülkelerinde ve Ukrayna'da iç muhalefeti sadece siyasal-sivil yollardan örgütleyerek ve destekleyerek değil, ama daha önemlisi muhalefeti silahlandırarak ya da silahlı muhalefeti içeriden ve dışarıdan takviye ederek rejimleri değiştirme yoluyla Batı etkisinde bir demokratik düzenin kurulmasını savunmuş ve uygulamıştır. Rusya ve Çin ise, bu tür dış müdahalenin klasik egemenlik ilkesine aykırı olduğu iddiasıyla tam tersi bir görüş ileri sürmüş ve buna engel olmak için mevcut iktidarları koruma veya destekleme yolunu kullanmıştır. Böylece Ortadoğu ve Karadeniz ülkelerindeki demokratik süreçler, sadece iktidar ile muhalifleri değil, bunların arkasındaki küresel aktörleri karşı karşıya getirerek, güvenlik ve barışın yıkılmasına yol açmıştır. Bu tablo, Avrupa Ahengi'ndeki statükocu devletler ile devrimci hareketler arasındaki çatışmaya hatırlatmaktadır. (NOT: Türkiye'deki 15 Temmuz FETÖ darbesinin de bu kapsamda değerlendirilmesinin mümkün olduğunu altını çizmek isterim. Bu konuya aşağıda dönülecektir.)

İkincisi, **bu anlaşmazlık veya farklılaşmanın, uluslararası kurumu, kural ve kararlara yansımış olmasıdı**r: Genel olarak uluslararası hukuk ve özelde Birleşmiş Milletler, insani müdahale, koruma sorumluluğu (R2P) gibi uluslararası değerler konusundaki farklılaşma, sadece demokratik süreçlerin akamete uğramasına yol açmamış aynı zamanda reel uluslararası güvenlik sorunlarının derinleşmesine ve yaygınlaşmasına yol açmıştır. Batı-3 ile Rusya ve Çin'in Birleşmiş Milletlerin demokratik sürece katkısı konusunda ciddi ayrışmaya

girdiği en önemli nokta, hatta kırılma noktası; Libya sorunu konusunda kabul edilen 1970 ve 1973 sayılı Güvenlik Konseyi kararlardır.[1] Libya'daki iç savaşı ve krizi müşterek güvenlik mekanizması çerçevesinde çözmek amacıyla alınmış olan bu kararlar, Batı ve NATO ülkelerinin (özellikle Fransa, İngiltere, İtalya ve ABD), kararların ruhunu uygun bir şekilde hareket etmek yerine "oldu-bitti ve keyfi ihlal etmeleri" nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu durum, Rusya ile Batı'nın BM Güvenlik Konseyi'nde Soğuk Savaş döneminden bilinen türde bir güven/sizlik bunalımına girmesine ve Arap Baharı ve diğer süreçlerin kilitlenmesine yol açmıştır. Putin, Libya'daki oldu-bitti operasyonunu kendisine ve BM kararlarına ihanet olarak algılamış, hatta "haçlı seferi" olarak niteleyecek kadar sertleşmiş[2] ve bundan sonraki tüm Ortadoğu ve Karadeniz sorunlarında tepkisini artırmıştır. Bu tepki ve güven bunalımı, 2011'den itibaren özelikle Suriye ve Ukrayna bağlamındaki gelişmelere yansımış ve güvenlik/liğin daha da kötüleşmesinde başrol oynamıştır.

Üçüncüsü, **savaş hukuku (*jus as bellum ve jus in bello*) ve ahlakı konusundaki farklılaşmalarıdır ki, bu noktada en önemli anlaşmazlık terör tanımı ve teröristlerin kimliği konusunda görülmüştür**. Özellikle Suriye ve Ukrayna iç savaşında yer alan yerli ve yabancı savaşçılar konusu, Batı ve Rusya tarafından farklı tanımlanmıştır. Örneğin Beşar Esad'ın diktatör ve saldırgan tavrına karşı mücadele eden iç ve dış muhalifler, ABD ve müttefikleri tarafından "özgürlük savaşçıları" olarak görülürken, Rusya tarafından "teröristler" olarak kabul edilmiştir ve bu farklılaşma tüm Arap Baharı ve Suriye sürecinin özünde yatan önemli bir unsur olmuştur. Her ne kadar ilerleyen dönemlerde hem ikili düzeyde hem de BM Güvenlik Konseyi kararları kapsamında "IŞİD terörizmi" konusunda güçlü bir konsensüs oluşmuş ve ortak mücadele yapılmış olsa da,[3] bu kapsama hangi kişi ve grupların girdiği konusundaki anlaşmazlık devam etmiştir. Bu konuda en çok anlaşmazlığın yaşandığı ülkeler arasında Türkiye ve Rusya olduğunu da not etmek gerekir. Türkiye ile Rusya arasındaki anlaşmazlıklar, iki ülkeyi 24 Kasım 2015 tarihinde uçak düşürme olayında görüldüğü üzere sıcak bir çatışma noktasına getirmiştir. Elbette ki Türkiye ile Rusya arasındaki anlaşmazlık, sadece terörizm ve teröristlerin tanımı konusuyla sınırlı değildi; bilakis çok daha derin bir dizi anlaşmazlık ve farklılıklar içeriyordu ki, kanaatimce, bunların da özünde bu tebliğde iddia ettiğim uluslararası değerler konusu yer alıyordu.

TÜRKİYE VE RUSYA: DEĞERLER ÇATIŞMASINDAN İŞBİRLİĞİNE

Türkiye ve Rusya, Arap Baharı sürecindeki uluslararası değerler ve güven/lik krizinden en çok etkilenen ülkelerdir. Halbuki bu iki ülke, uzun zamandır tarihi ve güncel kavgalarını ve sorunlarını çözme konusunda sağduyuyu tercih etmiş, özellikle İki Savaş Arası Dönemde ve Soğuk Savaş sonrası dönemde yakınlaşmayı ve işbirliğini güçlendirmişlerdi. Önceki durumda iki ülke Türkiye'nin Batılılara karşı Kurtuluş Savaş'ında, ikinci durumda ise Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü kapsamında işbirliği yapmışlardır. Bu dönemde iki ülke arasında "güvenlik ve siyaset" alanında ciddi anlaşmazlıklar yaşanmış olsa da özellikle "ekonomi ve enerji" alanında kapsamlı ortaklıklar, komşular arası diyalog ve işbirliği ile sorunların çözülmesi yönünde bir süreç gelişmiştir, ta ki 24 Kasım 2015 uçak düşürme olayına kadar. Türkiye ve Rusya, her türlü engellere ve aralarındaki güvenlik ve siyasi sorunlarına rağmen

[1] http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970(2011); http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011).

[2] Örneğin, http://www.haberler.com/putin-libya-ya-mudahale-ortacag-hacli-seferine-2606594-haberi/: Kullanım tarihi:30.11.2016.

[3] BM Güvenlik Konseyi'nin oybirliği ile 16 Aralık 2015 tarihli 2253 sayılı kararı, IŞİD'e karşı ortak mücadeleyi düzenledi. Örneğin, http://www.hurriyet.com.tr/bmgkdan-isidle-mucadele-tasarisina-onay-40028552, Kullanım Tarihi:30.11.2016; Karar orijinal metni: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2253(2015).

karşılıklı bağımlılık içinde ortak değerler geliştirmeyi başarmışlardı. Taraflar, ortak çıkarlar ve değerler çerçevesindeki işbirliğinin hiçbir soruna feda edilmemesi, özellikle bölgesel sorunların veya krizlerin iki ülke arasında bir çatışmaya dönüşmemesi, karşılıklı bağımlılığın yıkılmaması, bölgesel sorunların diyalog ile çözülmesi ve böylece güvenlik, istikrar ve barışın geliştirilmesi yönünde hareket etmişlerdi. Her ne kadar taraflar farklı ittifaklar veya angajmanlar içinde olsalar bile, örneğin Türkiye bir NATO üyesi ve müttefiki, Rusya ise bir Şangay İşbirliği Örgütü üyesi olmalarına karşın, bölgesel veya küresel sorunlarda karşı karşıya gelmekten kaçınmışlardı. Örneğin ABD'nin Irak'ı işgali konusunda ve Rusya'nın Osetya'ya saldırısı sonrasında ABD ve Rusya arasında gerginlik artmış olmasına rağmen, bu gerginlik Türkiye-Rusya ilişkilerine yansımamıştı. Hatta son Ukrayna krizinde bile Türkiye, NATO ve ABD'den farklı bir politika izleyerek Rusya ile tansiyonu ve gerginliği yükseltmemeye çalışmıştır. Tüm bu ve diğer örneklerde, Türkiye ve Rusya arasında işbirliği ve diyalog kanalları ve atmosferinin sürdürülmesi veya güçlendirilmesi yönündeki kararlılık, güven/lik ve uygulamaların olduğu görülür.

Arap Baharı ve sonrasındaki gelişmeler, Türkiye-Rusya ilişkilerini sadece güvenlik ve siyasi açıdan değil, aynı zamanda karşılıklı bağımlılıklarını da sarsmış, hatta 24 Kasım 2015 uşak düşürme olayı sonucu yıkmıştır. Bu sarsıntı, genelde düşünüldüğünün aksine 24 Kasım olayı sonucu değil, Arap Baharı ile başlamış ve giderek sıçramış, derinleşmiş, yaygınlaşmış ve bu noktaya gelmiştir. Bu kötüleşme sürecinde rol oynayan temel faktör, tarafların Arap Baharı ve sonrasındaki gelişmeler bağlamında uluslararası değerler ve güven konusunda ayrışmaları hatta çatışmalarıdır. Yukarıda belirttiğim genel uluslararası değerler ve güvenlik krizi daha somut bir şekilde Türkiye-Rusya ilişkilerine yansımıştır. Arap Baharı sürecinde uluslararası aktörler arasında görülen demokrasiye dış müdahale, uluslararası kurum ve normlara sadakat ve nihayet iç savaş sürecinde terörist tanımı konusundaki güvenlik krizi ve çatışmalar, Türkiye-Rusya ilişkilerine de doğrudan yansımış, iki ülke arasındaki güven/sizliği ve çatışmayı tırmandırmıştır. Arap Baharı krizleri nedeniyle Ortadoğu ve Karadeniz Bölgesi'nde ortaya çıkan Rusya-NATO/Batı güvenlik krizi, Türkiye-Rusya ilişkilerini de doğrudan ve ölümcül şekilde zehirlemiştir. Kanaatimce, bunun en önemli nedeni, genel ortam yanında Türkiye ile Rusya'nın bu değerler konusunda birbirine olan güvenlerini yitirmeleri ve şüphe ve endişe duymaya başlamalarıdır.

1. BM Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Toplumun Değerleri Konusunda Ayrışma: 1970 ve 1973 Sayılı Kararlar

Bu konuda rol oynayan en önemli kırılma noktası, 1973 sayılı karardan sadece iki gün sonra Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD'nin başlattığı 19 Mart 2011 tarihli Libya operasyonunda Türkiye ve Rusya'nın ayrı kamplara düşmüş olmasıdır. Bilindiği gibi, BM Güvenlik Konseyi, Rusya'nın "çekimser kalarak, yani veto kullanıp engellemeyerek" kabul ettiği 1970[4] ve 1973[5] sayılı karar çerçevesinde Libya'daki iç savaşa çözüm bulmaya çalışıyordu. Bu kararlar, Kaddafi'ye karşı ambargo ve savaş uçaklarının muhalifleri bombalamasını engellemek amacıyla "uçuşa yasak hava alanı" ilan etmiş ve bu kuralın ihlal edilmesi durumunda "gerekli diğer tedbirlerin alınacağını" ilan etmişti. Müşterek güvenlik ve R2P felsefesi açısından bakıldığında bu kararın, içinde tüm üyelerin bulunduğu müşterek kararlar ve eylemlerle uygulanması beklenir ya da gerekirdi. BM değerleri ve ilkeleri, Arap Baharı'nın istikrarı ve başarısı ve uluslararası güvenlik açılarından devletler arası işbirliğini ve dayanışmayı gerektiren bu karar ve felsefesi, "oldu bitti- *fait accompli*" ile; Fransa, İngiltere ve İtalya'nın (ABD ve Kanada'nın da desteklediği) hava operasyonu sonucu bozulmuştur. Bu operasyon daha sonra Obama'nın desteği ve NATO'nun katılımıyla genişleyerek, hem uluslararası toplumun

[4] http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970(2011)
[5] http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011)

değerlerini hem de işbirliğini olumsuz bir yöne doğru sürüklemiştir. Zira bu operasyon, BM çatısı dışında (Partis'te) gerçekleşmiş olup,[6] hem Arap Baharı'nın demokratikleşme sürecini tahrip etmiş hem de daha önemlisi başta Rusya ve Çin olmak üzere uluslararası toplumun Arap Baharı sürecine bakışını ve etkisini olumsuz yönde geliştirmeye başlamıştır.

Rusya, Libya operasyonuna çok büyük tepki göstermiştir: Putin, yukarıda da belirttiğim gibi, operasyonu "haçlı seferlerine" benzetmiş ve BM Güvenlik Konseyi 1973 kararı bağlamında kandırıldığını, arkasından vurulduğunu iddia etmiştir. Geçmişe dönük baktığımda, bu gelişmeyi "neo-emperyalizm" olarak tanımlamayı tercih ediyorum. Çünkü bu operasyon sonucunda Arap Baharı demokratikleşme süreci; sivil, toplumsal, ulusal, evrimsel ve barışçı bir süreç olmaktan çıkıp, aynen 19. ve 20. yüzyıllarda olduğu gibi, dış/büyük güçlerin dışarıdan askeri/militarist müdahalesi sonucu kanlı ve çatışmacı bir paylaşım mücadelesine dönüştü. Diğer bir ifadeyle, Arap "Baharı", uluslararası toplumun ortak değerlerinin ve demokrasi idealinin gerçekleşeceği bir süreç olmaktan çıkıp, devletlerarası emperyalist rekabetin ve çatışmanın öne çıktığı Arap "Kışına" evrildi.

Kanaatime göre, bu operasyon ve sonuçları, sadece uluslararası toplumun işbirliğini ve dayanışmasını değil, bu tebliğ açısından, Türkiye ile Rusya arasındaki karşılıklı güveni de temelinden sarsmıştır. Zira Türkiye, bu operasyon sonrasında Libya konusunda başlangıçtan beri savunduğu "arabuluculuk ve diplomatik çözüm" politikasını terk etmiş ve Batılı müttefiklerinin askeri işgal operasyonuna destek vermeye başladı. Türkiye'nin NATO çerçevesinde Libya operasyonuna katılması, Rusya ile yolların keskin bir şekilde ayrıştığı anlamına geldi. Bu ayrışmanın nedeni de, gayet açıktır ki, Rusya ve Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde ve mantığında olduğu gibi ama bu kez BM ve uluslararası değerlerin uygulanması konusunda ayrı kamplara düşmelerdir. Türkiye, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi NATO ittifakı ile birlikte hareket edip ABD ve Batının yanında yer alarak ve böylece neo-emperyalist sürece dahil olarak, Rusya ile bir süredir devam eden işbirliği ve dayanışma sürecinin krize girmesine ve güvenlik risklerinin oluşmasına yol açmıştır. Ve bu kriz süreci, kanaatime göre, izleyen dört yıl içinde özellikle Suriye ve kısmen de Ukrayna sorunlarına yansıyarak, iki ülke arasındaki güvenlik ve refah ilişkilerini yıkmıştır. 24 Temmuz 2015 tarihindeki uçak düşürme olayı, bu krizin zirve noktasıdır. Aşağıda daha detaylı inceleyeceğim bu olay da Türkiye'nin NATO içindeki konumuyla ilgilidir ve daha da ilginci, bu olayda NATO içindeki FETÖ'cü askerlerin de rol oynamış olabileceği iddiası nedeniyle, daha sonra iki ülke arasındaki yakınlaşmanın bir nedeni olmuştur.

2. Demokratikleşmenin gelişimine dış müdahale ayrışması: Libya, Suriye, Ukrayna Örnekleri

Türkiye ve Rusya'yı karşı karıya getiren asıl ya da daha şiddetli sorun, Libya operasyonu sonrasında özellikle Suriye'deki ve kısmen de Ukrayna'daki demokratikleşme süreçlerine dışarıdan müdahale konusundaki ayrışmalarıdır. Bu konuda Rusya'nın (Çin ile birlikte) temel politikası, demokratik süreçlerin egemenlik sınırları içindeki aktörlerin kendileri tarafından yürütmelerini, klasik "her ülkenin kendi geleceğine kendisinin karar vermesi: self-determinasyon" ilkesine/normuna sadık kalınması gerektiğini savunurken, ABD ve Batılı ülkeler ile paralel hareket eden Türkiye, Suriye'de Beşar Esad'ın, (kısmen de Ukrayna'da Viktor Yanukoviç'in) düşürülmesi ve yerine Batıya yakın yönetimlerin gelmesine destek vermişlerdir. Bu durum, tarafların genelde demokrasinin ve özelde Ortadoğu/Arap Baharı ve Karadeniz'deki demokratikleşme süreçlerinin "self-determinasyon ve egemenlik ilkesine" sadık kalınarak mı, yoksa neo-emperyalist müdahaleler ile mi yürütüleceği konusundaki derin çatışma ya da ayrışmanın göstergesidir.

[6] Paris toplantısı için: http://www.hurriyet.com.tr/libyaya-hava-ve-denizden-buyuk-operasyon-17316795, Kullanım tarihi:30.11.2016.

Bu ayrışma, diğer bir açıdan, yani gelişen uluslararası hukuk ve insani müdahale normları ve kararları açısından bakıldığında da görülebilir. Libya örneğinde görüldüğü gibi, R2P normunun uygulanması bağlamında ve ülke içindeki demokratikleşme sürecinin krize girmesi durumunda, BM üyelerinin bir sorunu çözmek için "tek başlarına" mı yoksa "müşterek karar ile" mi hareket edeceği konusunda ayrıştılar. Ve bunun en tipik görüldüğü örnek, Suriye sorunu olmuştur. Rusya Suriye'ye dış müdahaleyi içeren bir BM kararını özellikle Libya örneği nedeniyle sürekli veto ederek engellemiş ve açık bir şekilde Esad'ın yanından yer alarak "self-determinasyon" ilkesini savunmuştur. Ve gariptir ki, Putin ve Rusya, ABD'li bir başkanın (Woodrow Wilson'un) yüz yıl önce savunduğu bir uluslararası normu (self-determinasyonu) desteklerken, Başkan Obama, ABD ve Avrupa, Wilson'dan farklı bir konumda pozisyon aldılar. Türkiye bu süreçte Katar ve Suudi Arabistan ile birlikte ABD'ye yakın ve Rusya'ya karşı bir politika izledi. Bu ülkeler, öncelikle Arap Birliği ve İslam İşbirliği Teşkilatı'nı hareket geçirerek BM dışında bir dış askeri/siyasi müdahaleyi savundu, ardından BM Genel Kurul'u içindeki uluslararası toplumun bir bölümünü Suriye'nin Dostları çerçevesinde harekete geçirdi;[7] nihayet, bu kararların BM Güvenlik Konseyi'ni ikna edememesi üzerine, ilerleyen gün ve yıllarda bizzat NATO'nun veya ABD'nin dış askeri müdahale yapmasını talep ettiler. Böylece Türkiye, BM'nin R2P normlarının göz ardı edilerek aynen Libya'da olduğu gibi bir oldu-bitti ile Esad yönetiminin düşürülmesini savunurken, Rusya oldukça ironik bir şekilde uluslararası kurum, kural, norm ve kararlara sadık kalınmasını savunmuştur. Her ne kadar Rusya'nın Ukrayna krizinde Kırım'ı işgal, istila ve ilhak etmesi bu tutumuna ters bir durum olsa da, Rusya bunu Batılıların Yanukoviç'i düşürmek için yaptıkları operasyonun bir rövanşı olarak göstermeye çalışmıştır. Rusya, Kırım işgal ve ilhakını kamufle etmek için Kırım'da sözde "demokratik süreçleri- referandum sürecini" işletmiş, Kırım halkına yaptırdığı tartışmalı bir referandum sonucu ülkeyi Rusya'ya bağlamıştır. Kırım'da "self-determinasyon" ilkesine uygun gibi görünen bu referandumdan, Kırım'da yerleşik Rus çoğunluğun desteği nedeniyle, farklı bir sonuç zaten beklenmiyordu. Dolayısıyla Rusya'nın Kırım'da yaptığı, "referandum yoluyla işgal"den başka bir şey değildi aslında.

3. (İç) savaşın yürütülmesinde yabancı legal-illegal savaşçıların konumu ve terör tanımı

Rusya, Batı ve Türkiye; Suriye'de ve hatta Ukrayna'daki demokratikleşme süreçlerinde yabancı kuvvetlerin rolü konusunda da ayrışmışlarıdır ki, burada en önemli konu, son on yıllarda daha sık görülen, iç savaşlarda yabancı savaşçılar (özel askeri lejyonerler) sorunudur. İç savaş, genel özelliği ve uluslararası normlar bakımından, bir devletin egemenlik sınırları içinde devlet kuvvetleri ile devlet-dışı askeri kuvvetler arasındaki bir çatışma ya da farklı toplumsal gruplar arasında şiddet içeren çatışmalar şeklinde tanımlanabilir.[8] Bu tanımdan anlaşılacağı üzere, iç savaşın dış devlet ve/veya özel askeri kuvvetlerin müdahalesine kapalı olması gerekir. Ancak son yıllarda gelişen iç savaşlarda daha fazla oranda yabancı devletlerin ve kuvvetlerin müdahil olduğu kabul edilmektedir. Bunun en tipik ve önemli bir örneği, Afganistan'da 1990'larda Sovyet işgaline karşı savaşmak için ABD'nin ve Müslüman ülkelerin ortak desteğiyle oluşan "mücahitler", diğeri de Bosna savaşında Sırp işgaline karşı savaşan "mücahitlerdir". Başka bölgelerde ve ülkelerde pek çok örneklerinin verilebileceği bu süreç daha yoğun bir şekilde Suriye'de de görüldü: Esad yönetiminin devrilmesi için yapılan iç savaşa

[7]Örneğin,http://www.ntv.com.tr/dunya/bm-suriye-tasarisini-onayladi,Oxxxil2grES4iB7NJWLLuw; ve http://www.aljazeera.com.tr/haber/bmden-yeni-suriye-karari: Kullanım tarihi: 30.11.2016.

[8] Michael. E. Smith, *International Security: Politics, Policy, Prospects* (Londra: Palgrave Macmillan, 2010), Chapter 5; Türkçesi: *Uluslararası Güvenlik: Siyaset, Politika, Yeni Durumlar*, çeviren: Ramazan Gözen (Ankara: Eksi Kitaplar, 2016), Bölüm 5.

aşamalı bir şeklide dünyanın her noktasından ama yoğunluklu olarak Müslüman ülkelerden, Batılı ülkelerden ve Rusya'dan gelen "cihatçılar" dahil oldular.

Bu sürecin ve cihatçıların nitelikleri konusundaki genel tartışma bir yana, bu sorunun en çok güvenlik krizine dönüştüğü durum, Türkiye ile Rusya arasındaki "cihatçı mı, terörist mi?" tartışması olmuştur. Türkiye, demokrasiye genel dış müdahale konusunda olduğu gibi, yabancı cihatçıları ve savaşçıları meşru görüp desteklerken ve bunları özgürlük ve demokrasi aktörleri olarak görürken, Rusya bunların aynen Esad yönetiminin savunduğu gibi, illegal ve teröristler olduğunu savunmuştur. Bu tartışmanın daha kritik yönü, Rusya'nın kendi iç güvenlik politikasını ilgilendiren boyutu yanında, cihatçıların ve savaşçıların Suriye, bölge ve dünya güvenliğe tehdit bağlamıdır. Rusya, aynen Batılı ülkeler ve Obama yönetimi gibi, bazı cihatçıların Suriye'de ve bölgede istikrarı ve düzeni radikalleştirerek güvenliği tehdit edeceğini savunarak, Türkiye ve birlikte hareket ettiği ülkelerin politikalarını güvenliği tehdit etmekle eşdeğer kabul etmişlerdir. Ki bu durum aynı zamanda ABD ve Batı ile Türkiye arasında derin gerginlik oluşturmuştur.

Bu tartışmanın en can alıcı noktası, Rusya'nın iddiasına göre; IŞİD, El-Nusra, Ahrar-u Şam gibi radikal, militarist, selefi İslamcı cihatçıların Suriye'ye dışarıdan illegal olarak gelmiş olmaları ve bunların bir kısmının Türkiye üzerinden ve Türkiye'nin desteğiyle Suriye'ye geçmesi, silah ve mühimmat desteği almasıdır.[9] Rusya, özellikle uçak düşürme olayından sonra bu sorunu daha çok ve sesli olarak gündeme getirmiş ve hatta daha ileri giderek Türkiye'nin IŞİD'den petrol satın aldığını iddia etmiş ve bu iddialarını BM ve organları içinde dile getirmiştir.[10] IŞİD üyelerinin bir kısmının Rusya'dan gelen muhalif İslamcı gruplar olması ve bunların aynı zamanda örneğin Çeçenistan'da olduğu gibi Rusya'nın baskıcı politikalarına karşı mücadele eden gruplar olması, Rusya'nın bu soruna sadece Suriye değil aynı zamanda kendi iç siyaseti açısından da baktığını göstermektedir.

Türkiye ile Rusya'yı daha çok karşı karşıya getiren gelişme, Rusya'nın 2015 Eylül sonunda başlattığı hava operasyonlarında Suriye'nin kuzeyinde Türkiye sınırındaki Rusya'ya göre teröristleri ama Türkiye'ye göre meşru muhalifleri- Türkmenleri vurmaya başlamasıdır. Kısmen BM Güvenlik Konseyi'nin 2253 ve diğer kararlarına, kısmen Obama ve Putin arasında anlaşmaya, kısmen de Cenevre Anlaşması'na dayalı Rusya'nın hava operasyonu süreci, Türkiye ve Rusya'yı hem Suriye'nin geleceğinde yer alacak grupların kimliği konusunda hem de cihatçıların Suriye'den askeri veya siyasi yollarla dışlanması konusunda karşı karşıya getirmişti. Bu çatışmanın tırmanarak geldiği nokta, Rusya'nın (kendine göre teröristlere karşı) Hatay'a yakın Türkmen bölgesi üzerinde hava operasyonu yapan bir SU-24 uçağının bir Türk savaş uçağı tarafından düşürülmesi olmuştur.

4. Uçak Düşürme Olayı ve 15 Temmuz Darbe Girişimi

24 Kasım 2015 tarihinde SU-2 uçağının düşürülmesi olayı, kendi başına bir örnek çalışma yapmayı gerektirecek kadar detaylı, kapsamlı, komplike ve oyun değiştiren bir gelişmedir. Bu tebliğin iddiası olan uluslararası değerler ile güven/lik krizleri arasındaki ilişki açısından baktığımızda ise, çok seviyeli bir analiz gerektirmektedir.

Öncelikle, uçak düşürme olayı, öncelikle yukarıda belirttiğimiz gibi Suriye sorununda yabancı kuvvetler konusu iken, ikinci seviyede Türkiye'nin NATO üyeliği ve Arap Baharı bağlamında Rusya ile karşı karşıya gelmesi konusudur. Rus uçağını düşüren savaş uçağı, sadece bir Türk savaş uçağı değildir; aynı zamanda NATO'ya kayıtlı bir enstrümandır. Bu olay, Soğuk Savaş döneminde riskinin birçok kez oluşmasına rağmen vaki olmayan savaş uçakları

[9] Örneğin, https://tr.sputniknews.com/rusya/201604011021899203-rusya-bm-turkiye-isid/: Kullanım tarihi: 30.11.2016.

[10] Örneğin, http://m.haberler.com/rusya-isid-in-petrolu-turkiye-ye-gitmeye-devam-7979557-haberi/: Kullanım: 30.11.2016.

sürtüşmesinin ilk örneğidir. Daha açık bir ifadeyle, ilk kez bir NATO üyesi ülkenin (Türkiye'nin) savaş uçağı, bir Rus savaş uçağını düşürmüştür. Bu durum, Soğuk Savaş ve sonrasında sürekli tırmanan Batı/NATO –Rusya çatışmasının ilk kez sıcak çatışmaya dönüştüğünü göstermektedir. Bu yönüyle, Türkiye'nin uluslararası ittifak içindeki konumunun bir yansıması olarak görmek ve bunun bölgesel ve küresel güvenlik açısından ne kadar büyük bir risk oluşturduğunu kabul etmek mümkündür. Türkiye, Rusya'nın sadece Suriye'deki değil aynı zamanda Ukrayna ve hatta Gürcistan ve diğer ülkelerdeki saldırganlığına karşı bir tepki yada mesaj vermiştir aslında: Suriye ve Ukrayna'ya müdahil olan Rusya'nın Ortadoğu ve Karadeniz güvenliğine dönük olumsuz etkisini durdurmaya çalışmıştır.

Ama şu da bir gerçek ki, uçak düşürme olayı, Türkiye-Rusya ilişkilerini ve güven/lik düzeyini beklenmedik şekilde tahrip etmiş, başta Suriye olmak üzere tüm Ortadoğu ve Karadeniz'deki ortak kriz ve çatışma alanlarındaki diyaloğu koparmıştır. Uçak düşürme olayı; ekonomik, mali, sosyal, siyasal olumsuz sonuçları bir yana, Türkiye ve Rusya'nın Ortadoğu, Karadeniz, boğazlar başta olmak üzere tüm bölgesel ve uluslararası krizlerde karşı karşıya gelmesine yol açmıştır ki, her iki ülke için de bundan daha büyük bir güvenlik krizi olmazdı sanırım. Belki NATO ülkeleri arasında ve hatta Türkiye içinde bu krizi bir kazanç olarak gören, Rusya'yı cezalandırmak için iyi bir fırsat olduğunu düşünen bazı kesimler olabilir(di). Bunlar arasında özellikle Amerikalı Neocon (Yeni Muhafazakar) grupların olabileceğini iddia etme cesaretini göstermeliyim. Bazı Neoconlar ve onun öncü aktörlerinden John McCain'in Rusya ve Suriye konusundaki açıklamalarından anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin Rusya uçağını düşürmesi onun açısından olumlu bir olaydır.[11]

Bu spekülasyonun daha ilerisi, uçağı düşürme planını yapanlar ve uygulayıcılar arasında Türkiye'de 15 Temmuz askeri darbe girişimini yapan FETÖ üyelerinin de olup olmadığı iddiası ve tartışmasıdır. FETÖ'nün ABD içindeki bazı Neconlarla (örneğin Michael Rubin) yakın temas içinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda,[12] böylesi bir spekülasyon hafife alınmamalıdır. Ancak bunun kesinliği ve doğruluğu konusunda kesin bilgilerin ortaya çıkmasını beklemek gerekecektir.

15 Temmuz olayı, Türkiye ve Rusya ilişkilerinin gelişmesi açısından çok olumlu bir katalizör olmuştur. Bu olay sonrasında Erdoğan ve Putin arasında hızlı ve güçlü bir şekilde yükselen yakınlaşma, Türkiye-Rusya ilişkilerini tekrar 24 Kasım uçak düşürme öncesi olumlu noktaya getirmeye başladı. Bu yakınlaşmanın nedenleri ve sonuçları bir yana, bu tebliğ açısından en önemli boyutu, Türkiye ve Rusya'nın Libya, Suriye, Ukrayna örneklerinde olduğundan farklı olarak, "demokrasiye dış müdahale konusunda" uzlaşma noktasında buluşmuş olmalarıdır. Daha açık bir ifadeyle, Türkiye ve Rusya liderleri, 15 Temmuz darbesinin dış kaynaklı/destekli FETÖ darbesi olduğu konusunda hem fikirlerdir ve Türk demokrasisine dış / FETÖ müdahalesine karşıtlık konusunda anlaşmışlardır. Özellikle NATO ve AB müttefiklerinin 15 Temmuz olayına ve FETÖ konusuna net ve sert bir tutum takınmamaları ya da çok geç tepki göstermeleri; ama buna karşın Putin'in ve Rusya yetkililerin daha ilk günden itibaren Türk demokrasisinin yanında durmaları, iki ülke arasındaki ilişkileri olumlu yönde tırmandırmıştır. Böylece, Erdoğan ve Türkiye, ironik bir şekilde, demokrasiye dış müdahale olmaması gerektiği konusunda Rusya ile aynı noktaya gelmiştir. Bunun ardından, Türkiye ve Rusya, bir yandan ekonomik ve diğer konularda işbirliğini yeniden güçlendirirken diğer yandan Suriye'de PYD-PKK, IŞİD ve diğer teröristlere karşı ortak bir operasyon (Fırat Operasyonu) üzerinde anlaşmışlardır. Türkiye-Rusya işbirliğini zirveye doğru götüren en son

[11]Örneğin,http://edition.cnn.com/2016/02/14/middleeast/syria-russia-u-s-turkey/: Kullanım: 30.11.2016

[12] Rubin'in Hizmet Hareketi'nden (Gülen'den) özür dileme beyanı Gülen'in web sayfasında yayınlandı: http://www.fethullah-gulen.org/news/michael-rubin-apologized-gulen-movement.html, Kullanım, 30.11.2016

gelişme, Erdoğan'ın bir kez daha AB'ye (ve Batı'ya) tepki olarak Şangay İşbirliği Örgütü'ne tam üyelik konusunu gündeme getirmiş olmasıdır.

Türkiye ile Rusya'nın 15 Temmuz sonrasında hızla yakınlaşmasının iki ülke arasındaki karşılıklı güven düzeyini, güvenliği ve işbirliğini güçlendirdiği kesin olmakla birlikte, bunun Suriye, Ortadoğu, Karadeniz, Ukrayna ve diğer alanlardaki güvenliğe nasıl yansıyacağını öngörmek şimdilik çok zor. Zira Türkiye'nin bu süreçte NATO ilişkilerini nasıl yürüteceğini, Donald Trump'un ABD başkanı seçilmesi sonrasında NATO'nun ve Türkiye'nin bu örgüte üyeliğinin nasıl gelişeceğini, iki ülkenin Suriye ve Irak'taki krizlerde başta ABD olmak üzere Batılı ülkelere dönük nasıl bir ilişki içinde olacağını, Türkiye'nin PYD-PKK konusunda Rusya ile müttefik ama ABD ile muarız olmasının NATO ve bölgesel güvenlik için nasıl güvenlik komplikasyonları doğuracağını, Türkiye'nin (zayıf bir ihtimal de olsa) Şangay İşbirliği Örgütü'ne tam üye olması halinde NATO ve Batı ile ilişkilerinin ne yönde ve nasıl gelişeceğini, AK Parti'nin Esad'ın düşürülmesi politikasının Rusya'nın politikası yönünde değişip değişmeyeceğini ve en önemlisi tüm bunların bölgesel ve küresel değerleri ve güvenliği nasıl etkileyeceğini bekleyip göreceğiz. Daha da ilginç olan, bu süreçlerin doğrusal, kolay, istikrarlı bir şekilde gelişmeyeceğinin, tam tersine ciddi krizlere, çatışmalara, çalkantılara ve iç-uluslararası savaşlara gebe olduğunu da biliyor olmamızdır. Böylesi durumların ciddi belirsizlikler ve bir o kadar da güven/lik krizleri içeriyor olması öngörülebilir.

SONUÇ

Yerel, bölgesel ve küresel düzeylerdeki güvenlik sorunları Arap Baharı ve sonrasında tırmanarak şiddetlendi. Bunun uluslararası güvenlik uzmanları tarafından teorik ve ampirik olarak incelendiğini ve değerlendirildiğini biliyoruz. Ancak bu çalışmalarda, bu güvenlik sorunlarının, uluslararası değerler, normlar ve karşılıklı güven ilişkileriyle ilgisi incelenmez. Bu tebliğ, Arap Baharı ve sonrasındaki güvenlik krizlerinin, uluslararası değerlerdeki anlaşmazlıkla yakından ilgili olduğunu iddia etmiştir. Bu durum sadece Arap Baharı ve genel uluslararası konularda görülmemiş; daha önemlisi Batı ile Rusya arasında yukarıda bahsettiğimiz demokratik ve uluslararası değerler farklılaşması, Türkiye-Rusya ilişkilerine de yansımıştır. Zira Türkiye konumunu ve politikasını net ve radikal bir şekilde Batı ve NATO yönünde şekillendirmiş ve böylece Rusya ve onun desteklediği bölgesel aktörlerin karşısında yer almış iken, Rusya özellikle Suriye ve Ukrayna'da Türkiye'nin politikasına karşı Esad'ı desteklemiş, Ukrayna'da Kırım'ı ilhak etmiştir. Dolayısıyla Türkiye, aynen ABD ve Batılı ülkeler gibi, ama Rusya'dan farklı olarak "demokrasiye dışarıdan müdahale", "uluslararası insani müdahale normunun uygulanması" ve "teröristlerin tanımı ve kimliği" konusunda ABD-AB-Batı ülkelerinin yanında ama Rusya'nın karşısında yer almış ve uygulamıştır. Özellikle Türkiye'nin Suriye örneğinde dış müdahaleye destek vermesi, insani müdahale istemesi ve muhalifleri terörist değil özgürlük savaşçısı olarak görmesi, sadece Esad yönetimi ile karşı karşıya getirmemiş, bizzat Rusya ile çatışmaya yol açmıştır. Diğer yandan, Ukrayna örneğinde, Türkiye'nin Rusya'nın Kırım'ı ilhakını ve askeri operasyonlarını aynen Batılı ülkeler gibi eleştirmesi ama onlardan farklı olarak ambargo uygulamaktan kaçınması, iki ülke ilişkilerini Suriye kadar gerginleştirmemiştir.

Sonuç olarak, Ukrayna ve Suriye krizleri, Türkiye-Rusya ilişkilerindeki karşılıklı güven/lik ve işbirliğinin sarsılmanın oluşmasında başrol oynadı, ama bu kesinlikle ikili düzeyde kalmadı: Ortadoğu, Karadeniz, Akdeniz, hatta Avrupa ve NATO bağlamındaki güvenlik krizlerine yol açtı. Libya'da BMGK 1970 ve 1973 sayılı kararları ihlal eden neo-emperyalist operasyon, Suriye'de insan hakları ve demokratikleşme retoriği üzerinden Esad'ı düşürmek için yapılan dış müdahale, Ukrayna'da Yanukoviç'i cezalandırmak için yapılan AB lehindeki gösteriler… her biri uluslararası değerlere uymayan bu hamleler ilgili ülkelerin, bölgelerin ve tüm dünyanın güven duygusun ve güvenliğini yıkmıştır. Diğer yandan Rusya'nın Ukrayna olayında saldırgan, işgalci, ilhakçı politikası Türkiye'nin çok önem verdiği Kırım ve Karadeniz

güvenliği politikasına darbe vururken, Suriye örneğinde Esad'ın saldırgan politikalarına destek vermesi hem Suriye'yi hem de Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmiştir. Diğer yandan, Türkiye'nin Esad yönetiminin devrilmesi için askeri muhalifleri desteklemesi ve ABD ve diğer Batılı aktörlerle (ve tabii ki Suudi Arabistan ile) birlikte radikal militer politika izlemesi, en yakın komşuları olan İran, Irak ve benzeri bölge ülkeleri ile ilişkilerini gerginliğe sürüklemiştir. Sonuç olarak, Suriye'de insan hakları ihlalini durdurmak için başlatılan Suriye politikası, milyonlarca insanın mağduriyetine yol açmıştır; ve bu güven/sizlik, çatışma ve savaş girdabı iç ve dış politikayı içine çekmeye ve istikrarsızlaştırmaya devam etmektedir.

Summary:

THE CRISIS OF INTERNATIONAL VALUES AND REGIONAL IN/SECURITY: TURKISH RUSSIAN CONFLICT IN TURBULENCE OF ARAB SPRING

The collapse of the Arab Spring has exacerbated security and stability of not only the Middle East but also surrounding regions, especially the Black Sea, and even the world at large. At the top of those which were most affected from this security crisis is the relationship between Turkey and Russia as the most powerful actors of two regions. Arab Spring crisis has turned out, at the end of the day, to be a Turkish-Russian security conflict. This paper is not a classical analysis of this security crisis, but focuses on one and the most important, in my opinion, of the factors which led to it, that is the crisis over international values and in/security, or crisis of trustworthiness. My basic argument is based on the hypothesis that "security at all levels is a situation which emerges from mutual trustworthiness of sides towards each other, and once mutual trust collapses there will become an in/security or security problem". From this perspective, I argue that the main cause of the Arab Spring crisis and Turkish-Russian security problems is cleavages and disagreements among international actors, who lost trust towards each other, of the Arab Spring process on international values, norms, institutions and decisions. Cleavage about domestic and outside dynamics of democratization process, dispute about UN Responsibility to Protect (R2P), disagreement about legal-illegal fighters in the civil wars are, all, the factors which triggered and provoked the security crisis. It is also possible to argue that Turkey and Russia have been two leading actors, as both agents and victims, affected from this in/security and thrust crisis. Turkish-Russian relations have witnessed the worst crisis of its history due to security crises spreading from the Middle East (e.g. Syria) to the Black Sea (e.g. Ukraine). The case of shooting down by a Turkish warplane of the Russian warplane which had never occurred even in the Cold War times, pushed the two countries into an alarming security, economy, political, geopolitical confrontation. The main cause of this escalation was similarly cleavage and disagreement among the two countries about the value of international values and trustworthiness. Three of them were important respectively: Firstly, policy of overthrowing Bashar Assad government confronted Turkey and Russia about the value of sovereignty and democracy. Secondly, Turkey's Arab Spring and Syria policy in line with NATO has paved the way to and culminated in shooting down Russia SU-24. Thirdly, the fact that a considerable number of foreign jihadists in Syrian civil war came from Russia and the allegation that some of them passed through Turkish soil to Syria exacerbated the security crisis and mistrust between the two countries. The issue of values on Turkey-Russia relations started to reverse positively especially in the wake of the 15 July coup attempt: Turkey's very disappointment with NATO, the USA and European allies regarding Syria policy aside, Russian support to Turkish democratic government against the coup attempt, their tacit agreement on the sovereignty of Assad government, and their strategic and military cooperation against US-EU support to PYD/PKK in north of Syria.